

se povuče u se i obavlja misnu pobožnost kako zna. Doduše, poslije misne godine i mnoštva pripovijedi o svetoj misi i sudjelovanju u njoj, ima ih koji nastoje pratiti svetu misu koliko mogu, ali moji župljani nisu intelektualci, već jednostavni seljaci. A jedan između njih, inače veoma inteligentan i koji je odmah shvatio koja je namjena priloga Sveta Misa i Molite Braćo, rekao je da treba biti i previše pismen da bi se moglo lijepo pratiti svetu misu u dva jezika. Tako je njemu teško pratiti svetu misu dok se on služi jednim jezikom a svećenik drugim, a kako onda da dodemo do kolektivnog sudjelovanja vjernika. Ono najmanje od najmanjega da bi vjernici sudjelovali sa odgovorima na pozdrave svećenika prije ili kasnije mora postati puka formalnost. Vjernici moraju dobiti svoju ulogu na svom jeziku da bi mogli zajedno sa svećenikom prinositi svetu misnu žrtvu.

Jednom je netko rekao: »neće nam se zato napuniti crkve, ako se uvede živi jezik u liturgiji.« Promislio sam neće nam se zato napuniti, ali će se zato vjerojatno manje isprazniti. Bez obzira hoće li biti naše crkve punije ili praznije ovdje se radi da Golgota žrtva bude zajednička žrtva čitave kršćanske zajednice i da bude središte liturgijskog života... Iako se neće odmah napuniti naše crkve, ipak je velika razlika u približavanju svete mise i onim mlakim i rijetkim polaznicima svete mise ako im je ona »razumljiva« ili ako im je »nerazumljiva« i izaziva dojam nečeg tuđeg.

Don ANDRIJA MARDEŠIĆ

ZAJEDNIČKA ŽRTVA

Zbornik predavanja održanih na pastoralno-liturgijskom tečaju u Zagrebu 1962. nosi naslov »Zajednička žrtva«. Tečaj je bio zamišljen kao poticaj i uputa za reorijentaciju klera, a po tome i vjernikâ, gledom na smisao i vršenje liturgijskih funkcija, posebice sv. mise. U tom je pravcu preuzvišeni Ordinarij banjalučki Mons. Alfred Pichler u svojoj uvodnoj riječi ukazao na dogmatsku osnovicu i na pastoralni cilj »novog« gledanja na liturgiju kao na javno crkveno bogoslužje u kojem izravno, aktivno i svjesno sudjeluje čitava zajednica Kristovih vjernika, sakupljena u crkvi oko žrtvenika. Da se izade iz današnjeg »strašnog stanja« nastojao je Preuzvišeni objasniti svećenicima da svećenik nije jedini nosilac liturgije, da ne smije biti izolovan od vjernika koji su, po samoj naravi sv. mise i liturgije uopće, aktivni, a ne samo pasivni, sudionici u kršćanskom bogoslužju. Vrijeme je da kler sve ovo shvati i prenese vjernicima pa da, u skladu s propisima Sv. Stolice, poradi na liturgijskoj obnovi koja će dovesti do obnove kršćanskog života.

Ovaj zamašni program razradili su pojedini predavači. O svećeniku kao mistagogu govorio je o. dr M. Kirigin OSB, a o svećenikovoju ličnoju funkciji u sv. misi o. dr I. Kozelj D. I. Brizi za ministrante namijenio je svoje predavanje D. Oberžan iz Maribora. Ulogu čitača (lektora) i tumača (komentatora) prikazao je dr Lj. Kučan iz Rijeke. Kakvo treba da bude sudjelovanje vjernika u liturgiji uopće i posebice u pjevanoj sv. misi, izložio je o. dr J.

Radić OFM iz Makarske, a kakvo opet kod tihe sv. mise obrazložio je dr J. Pogačnik, generalni vikar ljubljanske nadbiskupije. Na značenje križa i na funkciju Biblije u liturgiji, posebice kod sv. mise, upozorio je o. dr B. Duda OFM iz Zagreba. Vrijednost psaltira u svećeničkom časoslovu istaknuo je dr S. Salač, duhovnik nadbiskupskog sjemeništa u Zagrebu. Najopširnije i najtemperamentnije predavanje održao je maestro Albe Vidaković o »hrvatskoj pučkoj crkvenoj popijevci«. Na kraju je Preuzvišeni nadbiskup zagrebački dr F. Šeper zaokružio što je bilo rečeno na tečaju. Naročito je istaknuo važnost brige za ministrante i potrebu da se muškarcima kod bogoslužja posveti više pažnje. Osobito je stavio na srce učesnicima tečaja njegovanje i obnovu crkvenog pjevanja.

Aktuelne i praktične teme koje su bile obrađene na tečaju redale su se oko središnje tačke cijelog tečaja: sv. mise kao »zajedničke žrtve« svećenika i vjernika. Gotovo svaki se predavač, na ovaj ili na onaj način, osvrnuo na sudjelovanje vjernika u liturgiji i sv. misi kao na osnov i cilj liturgijske obnove.

Tri su predavanja *ex professo* obradila ovu centralnu temu. Dr. J. Pogačnik dao je vrlo dobar pregled kako vjernici mogu, prema indultu Sv. Oficija 1960. i »Vodiču«, sudjelovati kod tihe mise (*missa lecta*).

O dr J. Radić iznio je svoje mišljenje i svoj prijedlog kako da vjernici ubuduće, na osnovu indulta Sv. Oficija, aktivno sudjeluju u pjevanoj sv. misi (*missa in cantu*). O. Radić pita zašto se sada, nakon što smo toliko godina nastojali da se našim vjernicima omogući direktno sudjelovanje u pjevanoj misi na živom hrvatskom jeziku, vladamo kao da to još nismo postigli. Drugim riječima: zašto se šutke prelazi preko pravog sadržaja indulta Sv. Oficija od 8. IV 1960? Zašto se mjesto izravnog sudjelovanja vjernika u pjevanoj misi pribjegava neizravnom sudjelovanju? To i nije sudjelovanje, nego puklo zaposlenje vjernika kod pjevane mise različitim pučkim pobožnostima i pjevanjem tzv. pučkih pobožnih popijevaka. O. Radić predlaže da u pjevanoj misi čitava crkva, zajedno s pjevačkim zborom, pjeva ono što spada na vjernike i na pjevački zbor. Neka se pjeva Misa, a ne bilo što drugo. Što drugim narodima još nije moguće, nama je to već danas moguće ostvariti. Treba nastojati da čitava zajednica vjernika pjeva one dijelove mise koji spadaju na zajednicu. Zbor pjevača neka pjeva promjenljive dijelove, a stalne dijelove neka pjevaju svi prisutni.

Sasvim protivno stanovište zauzeo je maestro Albe Vidaković. O. Radić je, iz razloga takta, mimoišao direktivu »Vodiča« koja izjednačuje pjevanje vjernika kod pjevane mise (*missa in cantu*) s onim kod tihe mise (*missa lecta*). U toj stvari »Vodič« ne obazire na indult Sv. Oficija i na opće crkvene propise. Maestro Vidaković u svojem razlaganju prelazi preko slova i duha spomenutog indulta i općih crkvenih propisa o liturgijskom pjevanju kao sastavnom dijelu celebracije pjevane sv. Mise. Mjesto izravnog sudjelovanja vjernika u pjevanoj misi, mjesto liturgijskog pjevanja same mise kako je misnik služi kod oltara, maestro s mnogo žara i temperamenta zagovara pjevanje »hrvatskih pučkih crkvenih popijevaka« u duhu zagrebačke Citare oktokorde iz 18. sto-

ljeća koje se nalaze u zagrebačkom Kantualu, u drugim zagrebačkim pjesmaricama i u različitim molitvenicima. Pri tom se poziva na odnosnu uputu »Vodića«, na potrebu njegovanja folkloru, na okolnost da je, po njegovu mišljenju, »reskript Sv. Oficija od 8. IV 1960. priznao i uzakonio taj naš stoljetni običaj«, te na činjenicu da i sama Sv. Stolica ističe kako treba »pobožno pučko pjevanje živo preporučivati i promicati«. Ono se »dapače može katkada pripustiti i samim liturgijskim činima«. Oštro i beskompromisno otklanjajući »uvoznu robu« germanizatorsko-jozefinističkih popijevaka što ih je uveo biskup Vrhovac, vraća se maestro Vidaković na »naše stare i lijepe popijevke iz Citare« u duhu cecilijanskog pokreta, kako ga je odobrila i preporučila Sv. Stolica. Kod sv. mise treba pjevati prvenstveno »misne« popijevke koje odgovaraju pojedinim dijelovima mise. One nadomještaju misni Ordinarij. Mjesto misnog Proprija treba, uvijek po prijedlogu maestra Vidakovića, pjevati neku popijevku koja odgovara odnosnoj svetkovini ili liturgijskom vremenu (došašću, korizmi). Za ovaj se prijedlog maestro poziva na »sretnu sugestiju što ju je preuzvišeni nadbiskup zagrebački dao članovima dijecezanskog odbora za crkvenu glazbu«. Tako je sve što je maestro izložio i predložio propisano, odobreno, preporučeno od crkvene vlasti i od same Sv. Stolice. U svojoj skromnosti ističe maestro da ništa od onoga što je govorio, što sada govori i što će govoriti ubuduće, »nije njegovo. Od prvog do posljednjeg slova, ništa«. On je to sve naučio i preuzeo od sv. Crkve. On je jednostavno »cantis Domini« ili megafon Crkve koji svećenicima i orguljašima viče, govori i tumači što je i kakva mora biti prava crkvena glazba, bez obzira, da li se ti zahtjevi Crkve kome sviđali ili ne. Ti se zahtjevi Crkve, po njegovu mišljenju, ne sviđaju onom dijelu svećenstva koji još uvijek podržava misne popijevke što ih je propisao biskup Vrhovac, kao ni onima koji »nisu oduševljeni pristaše živoga jezika u liturgiji, pa dosljedno tome ni upotrebe pučkih crkvenih popijevaka u pjevanoj misi«. Svi oni treba da konačno prihvate rješenje »ovog problema koji u prvom redu sv. Crkvi leži na srcu«, kako ga je izložio sam maestro. On je tomu zadatku posvetio svoj život, jer se »Providnost pobrinula da je u zagrebačkoj biskupiji baš on određen za taj zadatak«.

Maestro naglasuje da »za 95—98% župa ne važe načela i propisi o *schola cantorum*«, o zbornom pjevanju, o velikim i instrumentalnim sastavima izvodača i drugim sličnim stvarima. Sve to vrijedi kod nas samo za veće gradove, a i tamo samo za mali broj župa. U svim ostalim župama živi pretežno naš seoski i radnički svijet... na seoskim se župama jedino s pučkim crkvenim popijevkama može započeti i udariti sigurni temelji djelatnog sudjelovanja kod bogoslužja«. Zato maestro dalje govori samo o seoskim i manjim gradskim župama. »Katedralama i većim gradskim župama gdje postoje pjevački zborovi« namjenjuje svega nepuna 3 retka i kaže da se tu promjenljivi dijelovi u pjevanoj misi moraju pjevati ili barem recitirati na propisanom liturgijskom jeziku. U svim ostalim crkvama (95—98% župa) treba mjesto stalnih dijelova u pjevanoj misi pjevati »misne« popijevke iz naših pjesmarica u duhu Citare, a mjesto promjenljivih dijelova popijevke o svetkovini ili liturgijskom vremenu. Pri tom valja isključiti

germanizatorsko-jozefinističke popijevke koje je uveo biskup Vrhovac, kao i »sladunjave, sentimentalne (da ne kažem senzualne) pjesmice sumnjiva porijekla«. O tim je pjesmicama bila riječ u referatu o crkvenom pjevanju na I sastanku ILO-a u siječnju 1956. Maestro nije prisustvovao tom sastanku, ali se obilno služi spomenutim referatom. Referent je izrazio želju da se i kod tih i kod pjevanih misâ uklone plitke »misne« i slanjunjave Marijanske i »euharistijske« popijevke, a kod pjevanih misa da se ne pjevaju ni popijevke iz Citare »cecilijanskog« stila, već da se, u sporazumu sa Sv. Stolicom, pjeva sama misa, misni Ordinarij i misni Proprij, na živom hrvatskom jeziku. Nije, dakle, razlog »neoduševljenja« za pjevanje pučkih pobožnih popijevaka pod pjevanom misom »neoduševljenje« za živi jezik u liturgiji. Upravo protivno: nismo oduševljeni za pjevanje pučkih pobožnih popijevaka pod pjevanom misom, jer želimo da barem ona dionica pjevane mise, koja se izravno odnosi na vjernike, bude pjevana živim hrvatskim jezikom. Želimo da vjernici u pjevanoj misi pjevaju samo misu, misni Ordinarij, a po mogućnosti i misni Proprij, na svom maternjem jeziku. Indultom Sv. Oficija od 8. IV 1960. ispunjena je želja spomenutog referata 1956. glede Ordinarija mise. Vjerujemo, da će Sv. Stolica, kad nakon Koncila budu uklonjene stanovite zapreke, uz određene uvjete, dozvoliti i pjevanje misnog Proprija na hrvatskom jeziku u pjevanoj misi. Time postaje živi hrvatski jezik liturgijskim jezikom i u sv. misi. Potpisujemo, dakle, svaku riječ, koju je, u tom pravcu, na tečaju iznio o dr J. Radić OFM. S onim što je na tečaju iznio i predložio maestro Vidaković možemo se složiti samo djelomice. Bez diskusije prihvaćamo da treba naše pjesmarice i molitvenike očistiti od korova plitkih, sladunjavih (i još gorih) popijevaka koje su ih preplavile i koje se još uvijek kod nas pjevaju. Ne možemo prihvatiti načelo ni odobriti praksu da kod pjevanih misa treba — i nakon pročišćenog repertoara — pjevati pučke pobožne popijevke *mjesto liturgijskog teksta* u doslovnom ili slobodnom prijevodu, koji daje barem smisao liturgijskog izvornika. Ni u gradu, ni na selu. To bi značilo:

- suprotstaviti se izričitim crkvenim propisima ili ih izigravati, sprečavati nastojanja zbiljske liturgijske obnove,
- uskratiti vjernicima izravno i aktivno sudjelovanje u pjevanoj misi pjevanjem liturgijskih tekstova na živom hrvatskom jeziku,
- vraćati kolo duhovnog razvitka hrvatskog naroda u davno prošla aliturgijska vremena.

Opći crkveni propisi hvale i preporučaju pučke pobožne popijevke kod pučkih neliturgijskih pobožnosti, pa i kod tihe sv. mise, a katkada (*quandoque*) i za vrijeme pjevane mise, *nakon što su otpjevani svi propisani liturgijski dijelovi misnog Ordinarija i Proprija*, ali ne dozvoljava pjevanje pučkih pobožnih popijevaka *umjesto* liturgijskih tekstova. To ne dozvoljavaju ni opći crkveni propisi ni indult Sv. Oficija od 8. IV 1960.

Prema općim crkvenim propisima treba da pjevači pjevaju u pjevanim misama *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus* iz Ordinarija, te *Introit, Graduale, Sekvenciju, Ofertorij, Communio* iz Proprija mise. To je pjevanje sastavni dio liturgije u

pjevanoj i svečanoj misi. Osim liturgijskog pjevanja spominje enciklika Pija XII »*Musicae sacrae*« od 25. XII 1955. duhovno pjevanje (*musica religiosa*) i pučko pjevanje (*musica popularis*). Za liturgijsko pjevanje ili tzv. gregorijanski koral veli Pijo XII: »*locorum Ordinarii ceterique sacri pastores sedulo curent, ut christifideles inde a pueris saltem faciliores et magis usitatas modulationes addiscant, eisque etiam in sacris ritibus liturgicis uti sciant.*« O pučkom pobožnom pjevanju veli: »*Verum illud quoque musicae sacrae genus, quod 'populare' appellatur et... experientia teste magnum salutaremque exercere potest in christifidelium animos vim et virtutem, sive intra templa in actionibus et caerimoniis non liturgicis usurpatur, sive extra sacrarum aedium saepa ad varia sollemnia et celebrationes adhibetur...*«, pa nastavlja: »*ubi saecularis vel immemorabilis consuetudo fert ut in sollemni Sacrificio Eucharistico, post sacra verba liturgica latine cantata, nonnulla popularia vulgaris sermonis cantica inserantur, locorum Ordinarii id fieri sinere poterunt si pro locorum ac personarum adiunctis existiment eam (consuetudinem) prudenter submoveri non posse (can. 5. CIC).*« Sve to vrijedi i za one slučajeve kad je Sv. Stolica dala posebne indulte. Ti se indulti ne smiju ni sadržajno ni lokalno proširivati bez odobrenja Sv. Stolice: »*ab ipsa Apostolica Sede ob graves causas quasdam sed omnino definitas exceptiones hac in re concessas... nequaquam latius proferri vel propagari, nec sine debita eiusdem Sanctae Sedis venia, ad alias regiones transferri volumus.*«

Uputa Sv. Zbora Obreda o svetoj glazbi i liturgiji od 3. IX 1958. juridičkim jezikom sistematski razrađuje propise i upute Pija XII, obično naprosto ponavljajući riječi enciklike. Pod br. 9. daje definiciju i opisuje utjecaj pučkog pobožnog pjevanja, kako je to maestro Vidaković na str. 110. prenio. Ipak, pada u oči, da je rečenicu »*immo in ipsis actionibus liturgicis quandoque admitti potest*«, ovako preveo: »Dapače se može katkada pripustiti i u samim liturgijskim činima«. U izvorniku je, prema samom tekstu i čitavom kontekstu, naglasak na riječ *quandoque*, a u prijevodu je važnost ove riječi grafički potisnuta u pozadinu. To je učinjeno s određenom nakanom koja se očituje i u tomu što se ističe st. 1. t. 51. Upute Sv. Zbora Obreda da »pobožno pučko pjevanje treba živo preporučivati i promicati«, ali se prešućuje st. 2. u kome se odmah nadovezuje: »*Huiusmodi autem cantus popularis religiosus proprium habet locum in omnibus, sive publicis sive familiaribus vitae quotidianae labores; nobiliorem vero partem obtinet in omnibus piis exercitiis, sive extra sive intra ecclesiam peragendis; quandoque demum in ipsis actionibus liturgicis admittitur, iuxta normas superius nn. 13—15 traditas.*« Prema normi 14/a može se *in missis in cantu*, pod stanovitim uvjetima, uz dozvolu Ordinarija, poslije otpjevanog propisanog liturgijskog teksta, otpjevati koja — ta pjesma na živom narodnom jeziku, kako je to istaknuto u enciklici »*Musicae sacrae*«. U smislu t. 14/b dozvoljeno je u tihim misama (*missa lecta*) pučko pobožno pjevanje, prema mjesnom običaju.

Prema enciklici, dakle, Pija XII »*Musicae sacrae*« i prema odnosnoj instrukciji Sv. Zbora Obreda pučke su pobožne popijevke određene za privatnu i pučku ne-liturgijsku pobožnost. One mogu

poslužiti i kao mali izuzetni dodatak nakon otpjevanog čitavog propisanog liturgijskog teksta u pjevanoj misi. Ali nipošto ne mogu nadomjestiti liturgijski tekst, da se u pjevanoj misi, bilo u gradu ili na selu, pjevaju mjesto liturgijskog teksta.

Indult Sv. Oficija od 8. IV 1960, govoreći o pjevanoj misi (*missa in cantu*), dozvoljava »ut fideles... vulgari lingua cantica ad Kyrie eleison, Gloria in excelsis, Credo, Sanctus et Benedictus, necnon ad Agnus Dei canere valeant quae eorumdem textuum liturgicorum vel traductionem praebeant vel saltem sensum expriment...«. Bilo bi potrebno taj indult u cijelosti, zajedno s peticijom, u latinskom izvorniku i u dobrom prijevodu objelodaniti. Trebalo bi dodati stručni i službeni komentar da se spriječi samovoljno i nepravilno tumačenje i primjenjivanje ove velike povlastice. Treba jasno lučiti *quaestio iuris* i *quaestio facti*. Time, što smijemo na živom narodnom jeziku u pjevanoj misi pjevati doslovan ili slobodan prijevod misnog Ordinarija, nije odobrena svaka naša »pučka« popijevka koja počinje riječima »Slava«, »Vjerujem«, »Svet«... Dopusšten je i slobodan prijevod ili parafraza, ali samo tada, ako izražava smisao liturgijskog teksta, razumije se u cjelini, a ne samo početka ili »jezgraški«, kako je to obično slučaj. Tako npr. ni jedna jedina »pučka« popijevka u pjesmarici maestra Albe Vidakovića »Slava Bogu« ne donosi ni doslovan ni slobodan prijevod gore spomenutih liturgijskih tekstova Ordinarija mise, koji bi ma i samo iz daleka davao zbiljski smisao liturgijskog *Gloria, Credo, Sanctus*.

Tendencija da se mjesto prijevoda liturgijskog teksta Ordinarija mise pjevaju kod nas uobičajene »misne pučke popijevke« poništava nastojanja zbiljske liturgijske obnove da naši vjernici na živom hrvatskom jeziku izravno i aktivno sudjeluju u celebriaciji pjevane sv. mise. Da je tome zaista tako, dovoljno je pročitati uvodnu riječ Preuzvišenog Ordinarija banjalučkog na tečaju: »Nema nikakve sumnje, vjernicima pripada kudikamo aktivnija uloga u euharistijskoj žrtvi od one koju smo (im) dosad davali... «Doista je prijeko potrebno da vjernici ne prisustvuju svetim obredima kao tuđinci ili nijemi gledaoci« (Pijo XI)... Dogma traži aktivno sudjelovanje vjernika... Tekstovi što ih svećenik kod mise moli, to se smatra nečim što se tiče samo svećenika. Narod o tom ne zna ništa. Tako je misa, u svojoj cjelini, postala tajna jedne kaste, kaste svećenika, a narod prisustvuje bez razumijevanja... Kod pjevane mise, ukoliko se uopće pjevaju liturgijski tekstovi, te tekstove pjevaju pjevači. Vjernici se pritom većinom dosađuju ili gledaju privatnim molitvama utući vrijeme... Ako se ne pjevaju liturgijski tekstovi već pjesme u narodnom jeziku, onda također narod u većini slučajeva vrlo malo sudjeluje, a ni pjesme često ne odgovaraju dijelovima mise i crkvenoj godini. Naše pjesme su u raskoraku s misom, nisu organski povezane s njom. Ima, dakako, časnih i dosta rijetkih izuzetaka (ali to je i onda samo »zaposlenje« vjernika, a nipošto izravno aktivno sudjelovanje u pjevanoj misi — opaska naša)... Ogromni kapital svetosti, neiskorištene energije duhovne obnove leži u liturgiji, ali to je blago zaključano i narod ne može do njega (to je pastoralno gledište opravdano čak i ako se apstrahira od liturgijskog gledišta kao takvog — opaska naša)... Pogledajte jednog kako se

vjernici ponašaju kod svečane ili pjevane mise! Pa i kod tihe! Je li to nalik na onaj »sveti narod« koji prikazuje Bogu najsvetiju žrtvu? Ja znam da oni zadovoljavaju i ovako dužnosti pohađanja i slušanja mise, ali znam i to da se aktivno sudjelovanje ne može svesti na samu nazočnost. To strašno stanje je i izazvalo liturgijski pokret... Ima, Bogu hvala, i dobro poučenih vjernika... Čitaju, možda, hrvatski misal i prate s razumijevanjem, većim ili manjim, svete tekstove i sveto zbivanje. Ne može se nijekati, i to je neko sudjelovanje i mi moramo Bogu zahvaliti što imamo i takvih vjernika. A ipak to je samo duhovno sudjelovanje. U samoj žrtvenoj akciji ti su vjernici pasivni. Oni prate, razumiju, ali sami ne sudjeluju. Osim, možda, što ustaju na evanđelje, kleknu na podizanje i primaju sv. pričest. Pape traže više. *Actuosa participatio* znači ne pasivno nego aktivno sudjelovanje... U toj drami (tj. pjevanoj sv. misi) — po zamisli rimske liturgije — vjernici nisu samo gledaoci, već akteri. Oni aktivno sudjeluju. To moramo ostvariti«. Pjevanjem pučkih pobožnih popijevaka to se ne može ostvariti. Niti se mogu postaviti temelji da bi se to jednom, ma i u dalekoj budućnosti moglo postići. Već zato ne, jer svećenik moli kod oltara jedno, a vjernici (ponajčešće zapravo samo pjevači, odnosno pjevačice) pjevaju nešto sasvim deseto, možda samo u sebi i lijepo, ali što ne odgovara onomu što misnik moli kod oltara. »Vjernici tako misle i doživljavaju nešto, što nema nikakve veze s onim što je na oltaru« rekao bi, ako i u ponešto drugačijem kontekstu, preuzvišeni nadbiskup zagrebački. I ne radi se samo o subjektivno-individualnom doživljavanju vjernika, nego o njihovom objektivno-kolektivnom sudjelovanju u prinošenju sv. žrtve kad je riječ o pjevanoj misi.

Prijedlog da se u pjevanoj misi mjesto liturgijskog Ordinarija i Proprija pjevaju pučke pobožne popijevke, vraća kolo duhovnog razvitka hrvatskog naroda u davno prošla aliturgijska vremena kasne gotike, baroka i rokokoja. Tada je u velikim crkvama nutrašnje sudjelovanje vjernika sa sv. misom ustupilo mjesto gledanju sjajnih ceremonija i slušanju koncertnih »misa«. I vanjsko i unutrašnje sudjelovanje vjernika bilo je praktički jednako ništici. Nerijetko i ispod ništice. U malim i seoskim crkvama nije bilo ni sjajnih ceremonija ni velebnih koncerata. Vjernici su pjevali pučke pobožne popijevke na svom materinjem jeziku, dok je misnik čitao i pjevao misu na njima nerazumljivom latinskom jeziku. Tako se tada moralo postupiti, ako se htjelo vjernike nečim »zaposliti« i ako se htjelo spriječiti da ne prijeđu u drugu crkvenu organizaciju koja je uvela pjevanje pučkih popijevaka i psalama na narodnom jeziku. Tako su nastale njemačke, češke, slovačke, mađarske pjesmarice s »pučkim« pobožnim popijevkama. U taj se uzor, dosljedno duhu i prilikama tadašnjega doba, ugledala i zagrebačka Citara oktordada. Ta je naša pjesmarica svojim popijevkama od *Sacrum*, a sigurno i onima koje nisu bile određene upravo *ad Sacrum*, zabavila vjernike za vrijeme dugih pjevanih latinskih misa. Bilo je to doba individualističkog subjektivizma. Liturgija je bila monopol »svećeničke kaste« koja ju je vršila bez razumijevanja. Kao jedno od glavnih pravila katoličkog duha i *sentire cum Ecclesia* vrijedila je tada: *laudare thymiamata, lumina et pompam in ecclesia*. Tamjan, svijetlo, raskoš i sjaj, to je bila či-

tava »liturgija«. Mi smo danas pošli mnogo dalje. Mi želimo manje sjaja, više jednostavnosti, više duha i više sudjelovanja vjernika. Pučke pobožne popijevke bile su nekad, možda, jedini izlaz iz teške situacije. Danas su, u pjevanoj misi, postale nekorisne, suvišne i štetne, pa i onda kad ih pročistimo od germanizatorsko-jozefinističke pljeve »modernog« sladunjavo-senzualnog korova, koji i nije toliko moderan, jer se povodi za sličnim popijevkama 17. i 18. stoljeća... Bi li se ono »strašno stanje«, što ga crta Preuzvišeni Pichler, bitno promijenilo u pravcu izravnog i aktivnog sudjelovanja vjernika u pjevanoj sv. misi, kad bi u našim seoskim — i gradskim! — crkvama izostalo pjevanje ove pljeve i korova, pa bi pjevači (uglavnom pjevačice) pjevali samo »pučke« popijevke u stilu Citare oktokorde, kako ih obično preporučuju naši »cecilijanci«? I bez obzira na okolnost da to nije zbiljski folklor, nećemo li nesamo Bogu, nego i našem seljačkom i radnom narodu, dati biserje iz liturgijske riznice koju mu u naše dane otvara Crkva? Ili ćemo i dalje podizati onaj nevidljivi, ali neprobojni ikonostas koji dijeli naše vjernike od misnika, od oltara i od svete žrtve kako je misnik služi u svetištu? Sada, kad nestaje glavne zapreke za aktivno sudjelovanje vjernikâ — ne samo gradske »elite«, nego svih Kristovih vjernikâ na selu i u gradu — u pjevanoj sv. misi? Kad Sv. Stolica sve više dozvoljava i kad Koncil službeno i onako impozantnom većinom preporuča uvođenje i priznaje potrebu stanovite dvojezičnosti u liturgiji i u samoj pjevanoj sv. misi, da zaista ne bude razlike između Latina, Grka i »barbara«, da se zaista ostvari ona psalmiste: Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi!

Zar ćemo, zaista, i u ovim novim vremenima, i dalje podržavati isključivost vjernicima nerazumljivog latinskog jezika u liturgiji kako je služi »viša kasta«, kler u sanktuariju, a »svjetovnjacima« ćemo u crkvenoj lađi, odijeljenima od oltara i klera, pružiti »folklorne« mrvice na njihovu jeziku, koji nije dostojan da uđe u svetište? O 1300-godišnjici sv. braće Ćirila i Metodija? Kad se cijeli svijet, osim nekoliko reakcionara, divi njihovu djelu i njegovu značenju. Komu ćemo se pridružiti ako nam je birati između stvarne (ne: juridičke!) »revolucije« koja gleda naprijed i reakcionarnosti koja gleda unatrag?

Iznenaduje činjenica da se na tečaju o »zajedničkoj žrtvi« nije našlo mjesta za osnovna pitanja praktične prirode u ovom žrtvovanju kad se radi o pjevanoj misi: o liturgijskom jeziku, o liturgijskom pjevanju i o indultu Sv. Oficija od 8. IV 1960. Ova su pitanja veoma važna s liturgijskog i s pastoralnog gledišta, tako na području latinske, kao i na području staroslovenske liturgije kod nas. Važno je i pitanje pučkih pobožnih popijevaka kod pučkih pobožnosti i tihe svete mise u njezinim različitim oblicima. Ali ono je, ipak, od drugorazredne važnosti, kad je riječ o izravnom i aktivnom sudjelovanju vjernika u sv. misi. To se sudjelovanje u punoj mjeri ostvaruje upravo u pjevanoj misi: izmjeničnim pjevanjem Ordinarija i Proprija mise od strane misnika, pjevačkog zbora i čitave zajednice prisutnih vjernikâ. Kao što kod tihe mise, u principu, valja moliti samu misu, a ne drugo što, tako, po riječi sv. Pija X, u pjevanoj misi valja pjevati samu misu, misni Ordinarij i Proprij, a ne nešto drugo, bilo to što mu drago. To je po-